

Erdei vadkárak és értékelésük

(Game Damage and its Evaluation in Forests)

Páll Miklós*

ZALAERDŐ Zrt.
Ellenőrzési Osztály

Kivonat

Az erdei vadkárak – ahogy a mezőgazdasági vadkárak is – egyre nagyobb gondot okoznak a magyar gazdálkodóknak. A nagyvad állomány túlszorodott, illetve a veszélyeztetett területek növekvő bekerítése miatt a beszűkülő élőhelyeken fokozottan károsít.

Az erdei vadkárak értékelésére jelenleg nincsenek a gyakorlatban is könnyen alkalmazható, egységes, kötelezően alkalmazandó eljárások. A jelenleg készülő vadkárbecslési útmutató ezt a hiányt próbálja pótolni, az előadás az útmutató főbb irányelveit ismerteti.

Kulcsszavak: erdei vadkár, vadkárbecslés

Abstract

Game damage in forests as well as in agriculture has become an increasing problem in Hungary. The overpopulation of big game and the growing enclosure of endangered areas contribute to the intensified damage they cause in their shrinking habitat.

At present there are no easily applicable, uniform, compulsory processes to evaluate game damage in forests in practice. Game damage evaluation guidelines, currently in the making, strive to fill this void. This presentation describes the main principles of these guidelines.

Keywords: game damage, game damage evaluation

1. Az erdei vadkár főbb típusai

Az erdei vadkárnak alapvetően három fő típusa van:

- a termésfelszedésből eredő kár,
- az erdősítésekben keletkezett kár és
- a hántáskárak.

Természetesen előfordulhatnak egyéb kárformák is, mint például az erdőtalaj taposásából eredő károk, vagy az erdészeti létesítményekben okozott károk, de ezek viszonylag ritkák, a kárérték sem jelentős. Értékelésükre így külön útmutató kidolgozása nem szükséges. Az erdőérték-számítási ismeretekkel bíró szakértőnek a becslést meg kell tudni oldania.

* pall.miklos@zalaerdo.hu; pall.miklos@chello.hu

Valamennyi kártípus értékelésének alapelve a károsítás nélküli érték hasonlítása a károsodott értékhez:

$$\text{A kár} = \text{Érték}_{\text{etalon}} - \text{Érték}_{\text{károsult}}$$

1.1. A termésfelszedésből eredő kár

Termésfelszedésből eredő kárról akkor beszélünk, ha a természetes felújításra tervezett erdőben a vad a fák lehullott termését feléli és emiatt a várt természetes újulat elmarad.

A kár értékelése egyszerű lenne, hiszen a keletkezett kár az elvárt természetes újulat értékével azonos. A megfelelő értékek a később ismertetésre kerülő erdősítési költségérték táblázatokból könnyen meghatározhatók. A baj az, hogy ennek a kártípusnak a bizonyítása a rendkívül nehéz feladat, az esetek többségében szinte lehetetlen.

Az, hogy valahol a bizonyíthatóan lehullott termésből nem lesz újulat, még nem jelenti azt, hogy a termést kizárólag a vad élte fel. Az újulat hiányát madarak, egyéb nem vadászható állatfajok, de akár gombabetegségek is okozhatják. Az ok-okozati összefüggést pedig bizonyítani kell. Ha vannak bekerített mintaterületek, ahol a vad károsítása kizárható, akkor a vadmentes és a vadjárta terület összehasonlításával a kár mértéke becsülhető. Sajnos, ilyen mintaterületeket csak a legkritikább esetben létesít előre az erdőgazdálkodó, így a kár ugyan bekövetkezik, de a kétséget kizáró bizonyítás hiányában nem érvényesíthető.

Az ismertetett okokból ez a kártípus bár létezik, becslésére a szakértői gyakorlatban ritkán kerül sor.

1.2. Erdősítésekben keletkezett károk

Az erdősítésekben keletkező vadkárosítás a leggyakoribb kártípus, ez az a kár, amit a szakértőknek az esetek túlnyomó többségében becsülniük kell.

Az erdősítésben keletkező károk kétfélék lehetnek:

- Mennyiségi kárról beszélünk, amikor a vad az erdősítésben található csemetéket oly mértékben károsítja, hogy azok teljesen megsemmisülnek. Az erdősítést meg kell ismételni.

- Minőségi kárról beszélünk akkor, ha a csemeték a károsítás miatt nem pusztulnak el, de növekedésük, fejlődésük elmarad az elvárhatótól, minőségük romlik.

Mivel az erdősítésben keletkező károk a leggyakoribbak, a becslés alapelveivel a következő fejezetekben részletesebben is foglalkozom.

1.3. Hántáskárok

A hántáskárok a fiatal, úgynevezett „rudas” korú és elsősorban vékony kérgű faállományokban fordulnak elő.

A vad a fa kérgét kisebb-nagyobb mértékben megsérti, felhántja, aminek következtében sebkapu keletkezik, ahol farontó gombafajok telepsznek meg, a törzs korhadásnak indul. Szélsőséges esetben a fa el is pusztulhat.

Ha nem is pusztul el az adott egyed, az alsó – egyébként a legjobb rönkminőséget biztosító – törzsrészben minőségromlás következik be, a fűrészrönk helyett legfeljebb alacsonyabb értékű választékot kapunk.

A törzskorhadás a fa ellenálló-képességétől függően évről-évre tovább terjed a törzsben, folyamatosan növelve a kárt.

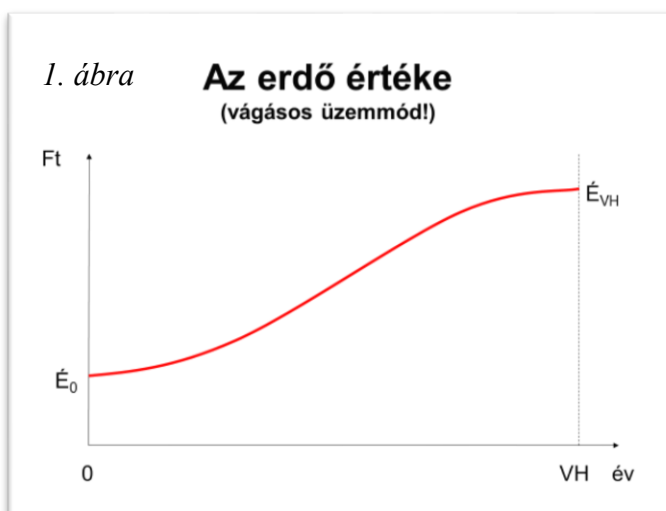
A hántáskárok értékelésére olyan, viszonylag egyszerű értékelési módszer, amit majd az erdősítések kárbecslésénél látni fogunk, nincs. Az Erdészeti Tudományos Intézet (ERTI) munkatársai Nagy Imre vezetésével ugyan kidolgoztak és ki is próbáltak egy becslési eljárást¹ egyes fafajoknál, de a módszert nem sikerült úgy leegyszerűsíteni, hogy az általánossá tehető legyen.

A becslés legnehezebb kérdése annak megítélése, hogy az adott károsított egyednek milyen szerepe van a faállomány további fejlődésében. A faállományok szakszerű kezelése mellett, a tőszám néhány ezerről néhány százra csökken. Nyilvánvalóan nem tekinthető kárnak annak a törzsnek a hántása, amit a következő tisztítás során amúgy is kivágnának és nem hasznosítanak. Tűzifa minőséget a hántott törzs is biztosít. Ha később, a gyéritések során vágják ki, szintén nem keletkezett kár.

A hántáskárok értékelése jelenleg egyedi, nagy szakértelmet igénylő szakértői feladat.

2. Az erdősítésben keletkezett károk értékelésének alapjai

Az erdősítésekben keletkező vadkárak értékelésére jogszabályban előírt módszer nincs. A vadászati törvény hatályos végrehajtási rendelete csupán annyit ír elő, hogy a becslésnél az erdő értékét kell alapul venni. De mennyi is az erdő értéke?

A leggyakrabban előforduló, vágásos üzemmódban kezelt erdők értéke – leegyszerűsítve – az 1. ábra szerint változik. A 0-dik évben elültetjük az erdőt, a ráfordításunk jelenti az induló értéket (\dot{E}_0). A letermelés a véghasználati korban történik, amikor az erdő értéke a legnagyobb (\dot{E}_{VH}).

A következő, 2. ábrán az erdő értékének változását az erdősítési szakaszba eső két éven mutatom be:

Amennyiben a vad rágása miatt minőségi kár keletkezik, a négyéves csemete fejlődése megáll, a csemete értéke marad a harmadik éves értéken (\dot{E}_3), és a kár a négyéves érték és a hároméves érték különbözete ($\dot{E}_4 - \dot{E}_3$). Fogalmazhatunk úgy is, hogy a termelési ciklus egy évvel eltolódik, az erdőtalaj egy évi járadékát elvesztettük és közben többlet-költségeink merültek fel, mert az erdősítést ekkor is ápolnunk kellett.

Ritkábban előfordul olyan mértékű minőségi kár is, amit már kétéves veszteségként kell, lehet értékelni ($\dot{E}_5 - \dot{E}_3$).

Mennyiségi kár esetén a kár értéke az erdősítés adott évi értékével egyenlő.

Lényegében ez az ábra mutatja a legszemléletesebben az erdősítésekben keletkező vadkárok értékelésének alapelvét.

3. Az erdősítésekben keletkezett vadkárok becslési eljárása

Az erdősítésekben keletkezett vadkárok értékelését a kilencvenes évekig – amikor a magántulajdon még nem volt jellemző, és a vadkárok jelentősége is kisebb volt – a jogszabályban kiadott Országos Erdei Érték- és Árszabályzat alapján kellett elvégezni. A rendszerváltás után az Országos Erdei Érték- és Árszabályzatot hatályon kívül helyezték, helyette új szabályok már nem léptek életbe.

A 2000-es években dolgozta ki Dr. Mészáros Károly – Dr. Márkus László korábbi munkájára alapozva – azt a becslési eljárást, ami „Márkus-Mészáros módszer”-ként terjedt el a gyakorlatban. Ezt oktatták az egyetemi képzés során és az erdőérték-számítási tanfolyamokon.

A Márkus-Mészáros módszer a mennyiségi károk értékelésénél az előző fejezetben ismertetett alapelvet követte, a minőségi károknál azonban nem csak a növekedéselmaradásból eredő károkkal számolt, hanem feltételezte, hogy a károsítás miatt az adott egyed minősége a véghasználatig kihatóan is minőségromlást szenved, véghasználatkor is csak alacsonyabb értékű választékokat biztosít. Időközben bebizonyosodott, hogy ezt a feltételezést kísérletek nem igazolták és helytállósága elméleti alapon is vitatható.

Az erdő értékének megállapításánál a Márkus-Mészáros módszer az ERTI-ben Dr. Marosi György által kidolgozott költségérték táblázatokra alapozott, melyek megadták az egyes célállományhoz tartozó erdősítések átlagos erdőértékeit koronkénti bontásban.

Az ERTI – Nagy Imre vezetésével – az elmúlt évtizedben korszerűsítette a költségérték táblázatokat és honlapján vadkárbecslési segédletet is közzétett². Ma ez az általánosan elfogadott becslési eljárás és a most készülő vadkárbecslési útmutató is erre fog alapozni.

4. A becslési eljárás vitás kérdései

Az erdősítésekben keletkező vadkárak becslési eljárásának van néhány vitás kérdése, melyről még az útmutató készítőinek és jóváhagyóinak egyességre kell jutniuk. Ezek közül a következőkben kiemelek néhányat.

4.1. Hogyan állapítsuk meg a kárt naturáliákban?

A károsítás mértékének megállapítására két lehetőségünk van:

- mérnöki becslés,
- mintavételes eljárás.

A mérnöki becslés valójában egy alapos bejárásra alapozó egyszerű szembecslés.

A mintavételes eljárásoknál valamilyen rendszer (soros, sávos, körös) szerint mintaterületeket kell kijelölni, majd egyenként értékelni kell az ott található csemetéket a károsítás szempontjából. Minél nagyobb a minta egyedszáma az össz sokasághoz képest, annál pontosabb a becslés, de annál munkaigényesebb, költségesebb is.

Példának okáért az ERTI korábban hivatkozott, jelenleg érvényes költségérték táblázata alapján a 8. éves tölgy erdősítés értéke 1.160.969,- Ft/ha, a 7. éves érték pedig 1.116.317,- Ft/ha. 100% minőségi kár esetén a kár a két érték különbsége, 44.652,- Ft/ha.

A Magyar Mérnöki Kamara ajánlott díjszabása alapján egy mérnöknap díja 130–150 ezer Ft.

Felmerül a kérdés: Szabad-e a vadkárt egy olyan, ugyan pontosabb, de sokkal időigényesebb mintavételes eljárással becsülni, melynek költségei akár jelentősen meghaladhatják a kárértéket?

Az általános gyakorlat a mérnöki becslés, ami kevésbé pontos, de egyszerű és olcsó. A gyakorlott szakértő a keletkezett kár mértékét +/- 10% eltéréssel így is meg tudja állapítani.

A szakértőnek előzetesen kell megbecsülnie a vadkárbecslés várható költségeit és erről tájékoztatnia kell a megrendelőt. A kárértéket várhatóan meghaladó költségekkel járó becslést csak akkor szabad végezni, ha ezt a megbízó a várható költségek ismeretében is kifejezetten kéri.

4.2. Van-e kár a „fölös” csemetén?

A „fölös” csemete alatt az elvárt darabszám feletti csemete mennyiségét kell érteni.

Az egyik álláspont szerint, ha a jogszabályban előírt mennyiségű és minőségű sértetlen csemete egyenletes eloszlásban jelen van az erdősítésben, akkor az ezen felüli csemetéken keletkezett kár nem értékelhető kárként.

A másik álláspont szerint a „fölös” csemete is a vagyon része, ha szerepe van az erdő fejlődésében károsítását kárként kell értékelni.

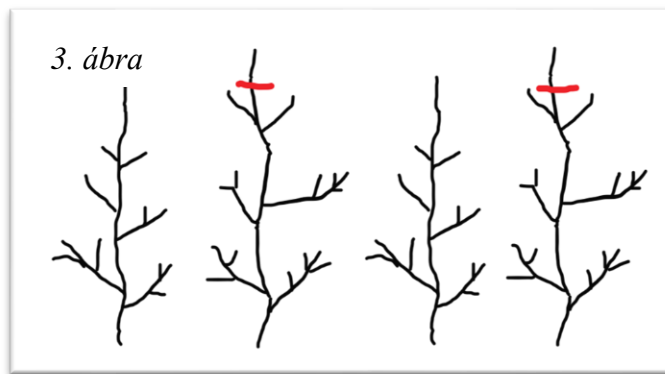
Mennyi is az elvárt darabszám?

2017-ben a jogszabály mesterséges tölgy erdősítésben 8000 db/ha-os elvárt tőszámot írt elő a sikeres első erdősítés teljesítéséhez. Amint az erdészeti hatóság igazolta a sikeres első erdősítés teljesítését, az elvárt darabszám már csak 7500 db/ha volt.

2018-tól megszűnt a sikeres első erdősítés elvárt darabszáma, befejezéskor már csak 5000 db/ha az elvárt tőszám.

Lehetséges, hogy az a 2500 db csemete, ami egyik évben még elvárt volt a befejezéshez, a jogszabályváltozás miatt már „fölös” csemetének számít?

De nézzünk meg egy egyszerű modellt, amelyet a 3. ábrán mutatok be:

Erdősítésünkben van négy csemete, amelyből az elvárt mennyiség csak kettő. Az egyik évben a vad lerágja a két kimagasló csemeténket. Marad kettő ép csemeténk, ami megfelel az elvárt csemeteszámnak, így nincs kárunk. A következő évben megfordul a helyzet, a vad azt a két csemetét rágja vissza, amelyik az előző évben nem károsodott, az előző évben károsodottak pedig, most sértetlenek

maradnak. Ismét megvan az elvárt sértetlen csemeteszámnak, csak éppen nem fejlődik az erdősítésünk.

A „fölös” csemete a vagyon része, a rajta keletkezett kárt mindaddig kárként kell értékelni, amíg a csemetének az állomány fejlődésében szerepe van. Nyilvánvalóan nem számít kárnak az olyan csemete károsítása, amelyet a következő ápolás során amúgy is kivágnánk. Ennek megítélése a szakértő feladata.

4.3. A szakértői kompetenciák

Ma Magyarországon a jogszabályi előírásoknak megfelelően kétféle jogosultsággal lehet szakértőként erdőben vadkárbecslést végezni:

- Vadkárbecslést végezhet az az igazságügyi szakértő, akinek bejegyzett szakterülete az „erdei vadkár, erdei vadkárok becslése”. Ahhoz, hogy a szakértőt erre a szakterületre bejegyezzék, okleveles erdőmérnöki, **vagy** vadgazdálkodási szakmérnöki, **vagy** vadgazda mérnöki képesítéssel kell rendelkeznie.
- Vadkárbecslést végezhet az a szakértő, aki az ágazati szakértőknek jogszabályban előírt képesítéssel rendelkezik és akit a vadászati hatóság nyilvántartásba vett. Az előírt képesítés kizárólag a felsőfokú vadgazdálkodási szakirányú végzettség.

Milyen vadgazdálkodási, vadászati ismeretek szükségesek az erdei vadkár becsléséhez?

A szakértőnek azt kell tudnia kétséget kizáróan eldöntenie, hogy az adott kárt vadászható vadfaj okozta-e, vagy más okokra vezethető vissza. A becslés többi része klasszikus erdőérték-számítási feladat, ami alapos erdészeti szakmai ismereteket igényel.

Hasonló a helyzet a mezőgazdasági vadkárok becslésénél is, ott is a hangsúly az üzemgazdasági, technológiai ismereteken van és kevésbé a vadászati ismereteken.

Az elmúlt évek tapasztalatai azt bizonyították, hogy a csupán vadgazdálkodási képzettséggel rendelkező szakértő kollégák gyakran nem rendelkeznek az erdei vadkár becsléséhez szükséges erdészeti, erdőérték-számítási ismeretekkel és az ehhez szükséges megfelelő szintű képzést sem kapták meg. Mindez azután vitatható szakvéleményekhez, elhúzódó peres ügyekhez vezetett.

Az ellentmondás feloldásához mielőbbi jogszabályváltozásra van szükség, ahol a vadkárbecslő szakértő elvárt képesítése elsősorban felsőfokú erdészeti – a mezőgazdaságban felsőfokú mezőgazdasági – kell, hogy legyen, és a vadgazdálkodási szakirányú képesítés csak másodlagos, illetve opcionális lehetőség.

Nagykanizsa, 2018. június 24.

Felhasznált irodalom

¹ <http://www.erti.hu/hu/publikaciok/publikacios-hirek/591-szakertoi-velemeny-a-bakonyerdő-zrt-részére>

² <http://www.erti.hu/hu/publikaciok/publikacios-hirek/465-vadkarbecslesi-segedletek-2013-2014>